

„SZÉKELYFÖLD ÉS NÉPÉNEK HISTÓRIÁJA”

Székelyföld története. I–III.

■ Több mint négyéves előkészítési, kutatási, szervezési, szerkesztési munka után 2016 júniusában napvilágot látott a *Székelyföld története* című háromkötetes munka. Napjaink magyar történetírásának egyik legjelentősebb szintézise született meg. Az elmúlt időszakban bemutatták Székelyudvarhelytől Budapesten keresztül Bécsig, sajtóban, szaklapokban ismertetések, recenziók jelentek meg, vitáztak róla, méltatták és kritizálták szakmai fórumokon, beszélgetéseken. A háromkötetes munka erényeivel és hibáival együtt mérföldkövet jelent a székelyföldi, Székelyföldről folyó történelmi kutatásban. A történelem folyamán, legyen az a Magyar Királyság, az Erdélyi Fejedelemség, a Habsburg Birodalom, a boldog békeidők vagy az 1918 utáni Románia, Székelyföldet egy sajátos közigazgatási egység, regionális székelymagyar öntudat jellemezte. Ez a sajátos székely történelmi múlt, illetve identitás a székelység által a történelem folyamán betöltött katonai szolgálattól és az abból fakadó sajátos szabadságjogokból ered.

A régió történelmi múltjának összegzésére, illetve kulturális örökségének számbavételére először Orbán Balázs vállalkozott, *A Székelyföld leírása* című, 1868–1873 között megjelent hatkötetes munkájában, amelyet 1889-ben megjelent *Torda város és környéke* című írásával egészített ki. Az Orbán Balázs-i mű a mai napig meghatározza a magyar közgondolkodás a régióról kialakított képét, és elmondhatjuk róla, hogy a maga korában példaértékű, teljes körű feldolgozásnak számított Szé-

kelyföld múltjáról, legendáiról és a 19. század közepének székely mindennapjairól. Az elmúlt közel 150 évben számtalanszor felmerült a régió történelmi múltjának szakszerű feldolgozása. Több esetben történtek erre nézve kezdeményezések, 1874-ben Kolozsváron a gróf Mikó Imre által vezetett bizottság Szabó Károlyt bízta meg a régió történetének megírásával, ő azonban a *Székely Oklevéltár* kiadására összpontosított. Halála után Szádeczky Kardoss Lajos folytatta a munkát, és 1927-ben megjelent *A székely nemzet története és alkotmánya* című írása, mely a kezdetektől az első világháborúig dolgozta fel a régió történetét, intézménytörténeti megközelítést alkalmazva. A Rugonfalvi Kiss István által szerkesztett *A nemes székely nemzet képe* háromkötetes írás vázlatos képet nyújtott a térség történetéről, földrajzi, társadalmi-gazdasági arculatáról, de ez a mű nem felelt meg a kor tudományos színvonalának. A második világháború utáni időszak nem kedvezett a térség múltját bemutató tudományos alapon nyugvó szintézis megírásának. Székelyföldről szóló összefoglaló tudományos munka kiadását különböző okok késleltették: impérium- és rendszerváltások, megfelelő politikai és anyagi támogatás hiánya, az alapkutatások elvégzésének beszűkülése a kommunista rendszerben.

A magyar történetírás mérföldkövét jelentette az 1986-ban Budapesten megjelent háromkötetes *Erdély története*, amely a kor legfrissebb kutatásait tette közzé, és jelentős visszhangot váltott ki a romániai történész és politikai

körökben. Az *Erdély története* című munka azonban a földrajzi és területi korlátokból is kifolyólag csak részben foglalkozott Székelyföld történeti múltjával.

Az elmúlt 30 évben jelentős változások történtek a székelyföldi történeti kutatásban: az 1989-es rendszerváltozást követően többé-kevésbé elérhetővé váltak a romániai levéltárak addig kevésbé kutatható forrásai, az idős nemzedék mellé felsorakozott egy új történészgeneráció, amely az elmúlt évtizedekben tanulmányait Kolozsváron, Budapesten vagy más egyetemi központokban végezte. Munkacsoporthoz alakultak, szakmai találkozók szerveződtek, egy-egy témakörben sikerült alapkutatásokat elvégezni, megtörtént a nyitás az interdiszciplinaritás irányába. Mindezek mellett nem szabad megfeledkezni az anyagi háttérrel sem. Az 1989-es rendszerváltozást követően a székelyföldi politikai elit támogatta a székely-magyar identitás megerősítését elősegítő rendezvények megszervezését, illetve a térség múltját feltáró kutatásokat és azoknak a megjelenítését. A regionális öntudat megerősítését szolgálta a 2012-ben megjelent *A székelység története* című kézikönyv és tankönyv az általános iskolák 6. és 7. osztályosainak számára. A kézikönyv megjelenését a két székely megye, Hargita és Kovászna megye tanácsai szorgalmazták és támogatták. Az oktatási célokra készülő tankönyv szerkesztői és szerzői közül többen a 2016-ban megjelent *Székelyföld történetének* is a szerzői. Az igényesen és a modern pedagógiai elveket figyelembe vevő tankönyv óriási sikernek örvendett a felnőtt olvasók körében is, azonban sokan a könyvbemutatók alkalmával olyan részleteket hiányoltak, amelyek túlnöttek egy általános iskolai történelem-tankönyvön. Mindazonáltal a román szakma részéről éles kritikák is megfogalmazódtak a kiadványt illetően, töb-

bek közt, hogy nincs kidomborítva a román etnikum székelyföldi jelenléte.

Székelyföld történetének megírására azt is mondhatnánk, megérett az idő. Az elmúlt években a székely-magyar identitás, a székely szimbólumok, a történelmi mítoszok, legendák kérdése a társadalom egyre szélesebb rétegét foglalkoztatta. Sajnos a múlt megismerése utáni vágyat kihasználva, történelmi cím mögé bújva, megfelelő felkészültséggel, tudással nem rendelkező személyek tettek közzé olyan publikációkat, melyek csak zűrzavart, hamis képzetet alakítottak ki egy-egy történelmi kérdéskörrel. Az újságírók standjait, alkalmi könyvtárosok asztalait elárasztották a hangzatos címek mögé bújó ponyva történelmi írások.

Szükségszerűvé vált Székelyföld történetének megírása, amely az elterjedt tévhitek, mítoszok helyett a szakszerű tudásra, kutatásra, az eddigi eredmények feldolgozására alapozva mind a szakma, mind a széles körű közvélemény számára készült. 2008-ban Bunta Levente, Székelyudvarhely frissen megválasztott polgármestere előbb szűkebb baráti társaságban, majd történész ismerősök körében felvetette a legújabb kutatásokat is összegző munka kiadását. 2011-ben egy szakmai, majd egy szerkesztőbizottság jött létre, melynek elnöke dr. Egyed Ákos történész, az MTA külső tagja, a bizottság további tagjai: Bárdi Nándor, Hermann Gusztáv Mihály, Kolumbán Zsuzsanna, Oborni Teréz, Pál Judit, Reisz T. Csaba. A szerkesztők, a 22 szerző* munkáját, a konferenciák megszervezését, a három kötet kiadását egy szervezőbizottság segítette, illetve koordinálta: Bunta Levente székelyudvarhelyi polgármester, munkatársai: Bálint Attila, Farkas György és Péter Éva, illetve Miklós Zoltán, a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum igazgatója, Kolumbán Zsuzsanna történész és Szócs Endre, a székelyudvarhelyi váro-

*Balaton Petra, Balogh Judit, Bárdi Nándor, Benkő Elek, Csikány Tamás, Deák Ágnes, Egyed Ákos, Elekes Tibor, Hegyi Géza, Hermann Gusztáv Mihály, Kordé Zoltán, Nagy József, Novák Csaba Zoltán, Oborni Teréz, Oláh Sándor, Pakot Levente, Pál Judit, Péterfi Bence, Sófalvi András, Tóth Bartos András, Tóth Levente, Tüdős S. Kinga

si könyvtár igazgatója. Sikertelennek bizonyult az ügynek megnyerni a Magyar Tudományos Akadémia és az Erdélyi Múzeum-Egyesület szakszerű támogatását. 2012–2016 között több konferencia szerveződött Székelyudvarhelyen, amelyen a monumentális munka szerzői, illetve bizonyos témakörök szakkutatói tartottak előadásokat, és egy-egy téma került megvitatásra. A szerkesztőbizottság eldöntötte, hogy az *Erdély történetének* struktúráját követik. A munka kiadását késleltette, hogy időközben változások történtek a szerzői gárdát illetően, újabb szerzőket kellett bevonni egyes témakörök megírására, ami jelentős átstrukturálást vont maga után. Szükség volt olyan alapvető kutatások elvégzésére, mint például a két világháború közötti közigazgatás története. Szintén jelentős időt igényelt a különböző szerzők által megírt részek egységesítése. A könyv gazdag és újszerű képi illusztrációs anyagát a szerkesztők múzeumok, levéltárak, könyvtárak és a székelyudvarhelyi Kováts Fényképészet anyagából válogatták össze. A különböző korszakok eseményeit, közigazgatási, etnikai, vallási átalakulási folyamatait Elekes Tibor vetítette térképre. A monumentális munka, amely több mint 2200 oldal, végül 2016 júniusában elsőként Székelyudvarhelyen került bemutatásra.

Székelyföld történetének első kötete, a kezdetektől az 1562-es székely felkelésig tartó korszakot öleli fel Benkő Elek és Oborni Teréz szerkesztésében. A székelység korai történetének tárgyalásánál szükségszerű volt a térbeli síkot tágra nyitni, hiszen a székelyek lehetséges származási helyei és korábbi szállásterületei messze estek Székelyföldtől. A régió és a székelység talán a mai napig legtöbbet vitatott része az eredetkérdés és ezen belül is az utóbbi időben – cáfolatok ellenére – ismét fel-lángoló hun származás mítosza. A kérdés két elismert szakértőjének, Benkő Eleknek és Kordé Zoltánnak az elmúlt évtizedek kutatásaira alapozott álláspontját, elméletét olvashatjuk a kötet első részében. A szerzők ismertetik, hogy hogyan és mikor kerültek a széke-

lyek a Kárpát-medence délkeleti sarkába. A székelység különleges státusa, amely a katonáskodásból fakadt, nem egy egyedi jelenség a középkori Magyarországon. Erre hívja fel a figyelmet Kordé Zoltán tanulmánya, melyben a székelyekhez hasonló szabad jogállású besenyők, kunok, jászok vagy az erdélyi és szepességi szászok kerülnek bemutatásra. A kötetben jelentős szerep jut a régióban végzett régészeti kutatásoknak, az elmúlt évtizedek feltárási eredményei közlésének. Benkő Elek és Sófalvi András írásaikban az anyagi kultúra, a településszerkezet, a középkori templomok, templomvárak izgalmas történetét ismertetik meg az olvasóval. A székelység jogállása, kollektív jogai a középkorban és az újkorban betöltött katonai szerepével függ össze. Olvashatunk a székely hadviselésről, hadszervezetről, a határok védelmi rendszerének kialakításáról, határvárakról és nem utolsósorban a székelyek fegyverzetéről. Külön fejezet tárgyalja a székely ispán jogkörét és hivatalát. Székelyföld mindig is büszke volt önkormányzatiságára, Egyed Ákos a székely jogrendszer kialakulását, a székely örökösödési rendszer, az adómentesség és az „ökörsütés” problémakörét ismerteti. Hosszú történelmi múltra tekint vissza a székelyföldi egyházszervezet kialakulása, amelynek alapjait a 12. századra lehet tenni Hegyi Géza szerint. Írásában a székelyföldi esperességek kialakulását, egyházi közigazgatást, papi társadalmat, vallásos életet és az ehhez kapcsolódó írásbeliség kialakulását követi nyomon. Az első kötetet Oborni Teréz írása zárja, az 1526-os mohácsi csatavesztés és az 1562-es székely felkelés közti időszak eseményeit vázolja fel.

Székelyföld történetének második kötete az 1562-es székely felkelés és az osztrák–magyar kiegyezés közötti 300 évet tekintti át. A kötet szerkesztői Egyed Ákos, Hermann Gusztáv Mihály és Oborni Teréz. Az 1562-es felkelés után a székely társadalom keretében új korszak kezdete körvonalazódott. Buda török általi elfoglalását követően a for-

málódó Erdélyi Fejedelemségben a székelység államalkotó rendi nemzetként jelent meg, így meghatározó szerepe lett a politikai életben, a székely haderő több esetben döntő tényezőnek bizonyult a hatalomért folyó küzdelmekben, illetve az ország védelmében. A fejedelemség korszakát Oborni Teréz, Balogh Judit, illetve Tüdös S. Kinga írásai mutatják be. Írásaikban rámutatnak a 16–17. századi székely társadalom egyre bonyolultabb rétegződésére. A jobbágyosodási folyamat, a székely katonai erő fenntartását szorgalmazó fejedelmek, a székely nemesség kialakulása számos helyi, illetve országos kihatású konfliktussal járt. A személyes életutak, emberi kapcsolatrendszereknek vizsgálata új színben tünteti fel a székely előkelők világát, viszonyulásukat a politikai élethez vagy az éppen zajló felekezeti vitákhoz. Székelyföld a fejedelemség korában is megőrizte sajátos jogi és önkormányzati rendszerét, amihez a székelység szívesen ragaszkodott. A fejedelemség korában a székelyföldi mezővárosok kiváltságokhoz jutnak, ezek konfliktusokat eredményeznek a városok és székek között, amelyek egészen a 19. századig, a modern közigazgatási rendszer kiépítéséig tartottak. Bármilyen városi önkormányzatiságot a szék saját jogának csorbításaként élte meg. Olvasmányos a fejedelemség kori székely társadalom mindennapjait, életkörülményeit, lakóházait, udvarházak berendezéseit tárgyaló rész. Az olvasó így szélesebb betekintést kap a korabeli társadalmi folyamatokba.

Székelyföld története újabb szakaszának kezdetét jelentette a 17–18 század fordulója, a fejedelmi korszak vége, a Habsburg-berendezkedés és a Rákóczi-szabadságharc. Oborni Teréz rámutat, hogy a Rákóczi-szabadságharc ismét mozgósította a székelységet a kollektív szabadság visszaszerzése és megőrzése érdekében. De az is látható, hogy a társadalom különböző rétegei, illetve a székely székek eltérő számban és arányban vettek részt a mozgalomban. A szatmári béke után, 1711-ben

megszűnt a székelyek általános hadkötelezettsége és ezzel a jogi alapja is a sajátos közösségi kiváltságoknak. A székely elit egy része sikeresen alkalmazkodott az új hatalmi viszonyokhoz és jelentős számban léptek be az osztrák adminisztráció hivatalnoki karába. A Habsburg-uralommal az adó növekedése, a katonatartás miatt súlyosbodtak a székelységre háruló anyagi terhek, miközben a székely szabadságjogokat folyamatosan szűkítették.

Székelyföld 18. századi demográfiai viszonyainak megismerését segíti a 18. század második felétől fellelhető egyházi anyakönyvezés, illetve a II. József rendeletére elkészült első igazi népszámlálás 1785-ben. Pakot Levente végigköveti a kor demográfiai, felekezeti összetételének változásait, ugyanakkor megvizsgálja néhány székelyföldi település népmozgalmi adatainak változásait. Egyed Ákos és Pál Judit vállalkozott a 18. századi székely falvak, városok és a korszak gazdasági folyamatainak bemutatására. A 18. század végén Székelyföldön – a kutatók becslései szerint – a falvak száma 435 volt, és különböző falutípusok közé tartoztak: jobbágy-, szellér-, szabad, háttör-, illetve vegyes falvak. Székelyföldön csak Marosvásárhely rendelkezett szabad királyi városi jogkörrel, a többi város ugyan széles kiváltságokat nyert, de a 18. századtól a szék, a központi kormányzat támogatásával megnyirbálta a városok autonómiáját. A korszak kutatóinak írásaiban is folyamatosan visszaköszönnek a város és a városban lakó nemesek közti konfliktusok.

A 18. századi Erdély közigazgatási, adózási, majd a Mária Terézia és II. József által bevezetett reformok székelyföldi folyamatainak bemutatására Hermann Gusztáv Mihály vállalkozott. Az osztrákok következetes adózási rendszert építettek ki előzetes gazdasági felmérések alapján. A katonai beszállásolás, illetve a visszaélések állandó összetűzésekhez vezettek. A székek közigazgatási beosztása II. József koráig nem változott, de adószedői kerületek, járások lettek kialakítva. Áttekinthe-

többé vált a helyi közigazgatás, megépültek az ún. praetoriális házak, amelyek már elegendő tágas helységgel rendelkeztek a széki közigazgatási és bíraskodási ügyek megfelelő intézéséhez. A Székely Nemzetgyűlés a korszakban gyakorlatilag megszűnt, Bécs székelyföldi politikáját a székely önkormányzatiság, annak intézményeinek elsorvasztása, illetve az összbirodalmi struktúrába való betagozás jellemezte. A székelység, akárcsak Erdély más rendi nációi, Hermann Gusztáv szavaival élve szüntelenül protestálva, burkoltan fenyegetőzve haladt a helyi viszonyokat olykor figyelmen kívül hagyó, kínosan centralizáló és kétes hatékonyságú, de kikerülhetetlen modernizáció útján. Paradox módon éppen a József-féle reformpolitika erősítette meg a székelység magyarságtudatát, a nyelvrendelet által kiváltott sokkhatás elvezetett a rendi öntudat által mindig beárnyékolta magyar népi identitás tudatos felismeréséhez, nyilvános vállalásához.

A székelység történetének egyik tragikus pillanata a madéfalvi veszedelem. Egyed Ákos mutatja be a székely határőrség megszervezésének körülményeit, azt a kétéves küzdelmet 1762–1764-ben, melyet a székely szabadsággért folytattak. A határőrrendszer felállításával Székelyföldet két részre osztották: egy katonásított (Csík, Háromszék és Bardóc fiúszék), illetve az abból kihagyott részre (Aranyos, Maros és Udvarhelyszék). A két rész közötti státusbeli eltérés hatással volt a következő száz év fejlődésére. A székely határőrezredek megszervezésük után nemcsak Erdély keleti határait védték, hanem a birodalom által folytatott különböző harcok színterein is harcoltak, mint ahogy kitűnik Csikány Tamás írásából. A székelyek részt vettek, és több esetben kitűntek vitézségükkel a Napóleon elleni háborúban. Kiválóan harcoltak az 1805-ös vesztes austerlitz-i csatában, ahol ugyanakkor a legnagyobb vérvesztésüket szenvedték el.

Jelentős változások történtek a 18. században egyházi téren is. Az új hatal-

mi viszonyok haszonélvezőjévé a katolikus egyház vált, míg a protestáns egyházaknak folyamatos hátrányos megkülönböztetésben volt részük, mint ahogy kiderül Tóth Levente írásából. Szintén Tóth Levente és Hermann Gusztáv mutatják be a 18. századi oktatás különböző formáit, szintjeit, illetve szereplőit. A 16. századra Székelyföld plébániáival rendelkező településein elemi ismereteket nyújtó iskolahálózat alakult ki. A vallási sokszínűség ösztönző erővel hatott az oktatás, a műveltség és a magyar nyelv ápolása terén. A 17. század végére református és katolikus közép- és felsőfokú tanintézetek létesültek Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen, Csíksomlyón vagy Kantán. Az itt tanító tanárok főként protestánsok, a korszak felvilágosult eszméit hozták haza nyugat-európai egyetemekről és terjesztették a fény századának szellemiségét. A barokk mint építészeti stílus és ízlésvilág, bár leegyszerűsödött formában, de megjelenik a székelyföldi egyházi és világi építészetben. Az irodalom terén pedig ki lehet emelni Cserei Mihályt, Apor Pétert, Bod Pétert vagy Benkő Józsefet, akik Székelyföld területén vagy környékén alkottak maradandót.

A 19. század első felében jelentős változások érzékelhetőek a székely társadalomban, illetve gazdasági életben. Az abszolutizmus alkonyától az 1848-as forradalomig tartó korszak társadalmi, gazdasági és kulturális változásait vizsgálja Hermann Gusztáv Mihály. A szerző szerint ebben a korszakban ritmusváltásnak vagyunk tanúi, amely megmutatkozik a mentalitás szintjén is. A gazdasági életben az új megoldások nehezen kaptak teret. Az iparban a megkésett céhes felvirágzás figyelhető meg, a mezőgazdaságban pedig csak többszöri uralkodói felszólításra honosodott meg például a krumpli termesztése. II. József halála után a hagyományos intézmények restaurációjának, régi előjogokhoz való ragaszkodás jelenségének lehetünk tanúi, másrészt egyre erőteljesebb az a felismerés, hogy a székelység a nyelvi-kulturális alapo-

kon formálódó modern magyar nemzet részét képezi.

A második kötet egy külön fejezetet szentel az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc eseményeinek. Székekre lebontva szerepelnek az események, ismertette többek között az agyagfalvi nagygyűlés szervezését, lefolyását és az azt követő napokat. Egyed Ákos kiemeli, hogy 1848 jelentősége abban található, hogy eltörölte a jobbágyviszonyokat, a székelysége kényszerített határőrrendszert, elindította a modern polgári viszonyok kialakulását, és nem utolsósorban végkép kijelölte a székelység helyét az egyetemes magyar nemzetben. A második kötet utolsó fejezetében Deák Ágnes a forradalom bukásától a kiegyezésig tartó időszakot követi végig. Ezt a korszakot a történetírás a megtorlás, katonai diktatúra, birodalmi centralizáció időszakaként jeleníti meg. A szerző rámutat ennek a kornak a fejlődés irányába ható megvalósításaira: belső vámpathárok eltörlése, modern adózási rendszer, egységes méter- és súlymérték bevezetése, az igazságszolgáltatás és közigazgatás egymástól való elválasztása és szakszerű intézményeinek megteremtése. Gyarapodtak az oktatási intézmények, új közintézmények épültek, megjelentek az első székelyföldi hetilapok, a színházak a magyar nyelv szentélyeivé váltak.

A harmadik kötet, melynek szerkesztői Bárdi Nándor és Pál Judit, a kiegyezéstől, Erdély és Magyarország uniójától 1990-ig, az első szabad romániai választásokig tárgyalja a térség történetét. A kötet Székelyföld 19–20. századi történetén vezeti végig az olvasót. Egy olyan korszakon, amit négy államhatalom-váltás (1876, 1918–1920, 1940, 1944), két világháború, rendszerváltozások tettek bonyolulttá. Az első nagy egység az 1876–1918 közti időszakot, azaz a dualizmus korszakát tárgyalja. Ebben Pál Judit és Balaton Petra a politikai, gazdasági és művelődési élet bemutatására összpontosítanak. A kor egyik megoldásra váró ügye a gazdasági és társadalmi problémákat felszínre hozó székely kivándorlás megoldásá-

nak kérdése volt. A szerzők kitérnek írásaikban a közigazgatás átszervezésére, a lassú modernizáció sikereire, a városiasodás kérdésére, az infrastruktúra kiépülésére, a tusnádi székely kongresszusra, a székely akcióra, a polgári életmód és művelődés új elemeinek elterjedésére. Kisebb írásban emlékeznek meg a legnagyobb székely, Orbán Balázs közéleti tevékenységéről, illetve *A Székelyföld leírása* című monumentális munkájának megszületési körülményeiről. Pakot Levente a korszak demográfiai folyamatait vizsgálja, a kivándorlás mellett a halálozás és születés alakulását is vizsgálja, kiváló ábrákkal szemlélteti a népességváltozást, a megyék és Marosvásárhely korszerkezetének az alakulását. Tanulmányának újszerűsége, hogy család- és háztartásszerkezeti vizsgálatot is végez több székelyföldi településnél.

A Kárpát-medencei magyarság történetének fordulópontját jelentette az első világháború, amelynek székelyföldi vonatkozásairól Csikány Tamas írásában olvashatunk. A székelység jelentős véráldozatot hozott, helyállt a különböző frontvonalakon. Az 1916-os román betörés jelentős pusztítást okozott az egész Székelyföldön, az azt követő két évet pedig gazdasági és társadalmi válság jellemezte. Az 1918–1920 közötti impériumváltás, majd a két világháború közti időszak megírására Bárdi Nándor vállalkozott. Nyomon követhetjük a román hatalom berendezkedését Székelyföldön. Az elmúlt években elvégzett alap kutatások lehetővé tették, hogy megyénként érzékelhetők legyenek a román közigazgatás működésének mechanizmusai, a korrupciótól nem mentes országos és helyi választások története. A térség gazdasági téren stagnálásra lett ítélve a központi hatalom által, a magyarság az egyre beszűkülő iskolai, egyházi és kulturális intézményeken keresztül próbálta megőrizni identitását és ellenállni az államilag támogatott asszimilációs politikának. Az 1940–1944 közti rész Oláh Sándor és Tóth Bartos Andras munkája. A „kis magyar világként”

is emlegetett négy év az állami felzárkóztató, modernizációs program története. Rámutatnak a határmeghúzás negatív oldalaira, a felvevőpiacok elvesztésének (pl. Brassó) következményeire. Röviden ismertetik a helyi románság és zsidóság helyzetét, illetve az utóbbiak gettóba és haláltáborokba való hurcolását 1944-ben. Nagy József a Székely Határvédelmi Erők 1940–1944 közti megszervezésének és működésének körülményeit, illetve az 1944-es székelyföldi harcok történéseit ismerteti.

Székelyföld második világháború utáni korszakától az 1990-ig tartó időszakot Novák Csaba Zoltán mutatja be. A szerző a korszakot a következő periódusokra tagolja: az 1944–1947 közti átmeneti korszak, a román közigazgatás visszatérése, egy viszonylag önálló magyar kulturális és intézményhálózat kiépülése Székelyföldön. A második nagyobb korszak az 1948–1965 közti időszak, amikor létrejön a Magyar Autonóm Tartomány, amely keretet adott a magyarságnak, hogy fenntartsa magyar intézményhálózatát. Ugyanakkor ebben a korszakban történik meg a szocialista társadalom kiépítése, a kollektivizálás, az államosítások, a társadalom egy részének megfélemlítése. A következő nagy korszakot az 1965 és az 1970-es évek közötti időszak képezi. Ekkor zajlik Hargita, Kovászna és Maros megyék megszervezése, a nagy ütemű városiasodás és iparosítás. A nyolcvanas évek Ceaușescu-politikája egyértelműen a magyar oktatási és kulturális pozícióknak megyén belüli letörésére, a falurombolási tervek megvalósítására irányul. A politikailag és gazdasági szempontból is kilátástalan helyzet változik meg az 1989-es rendszerváltozással. Az 1990-es év első fele azonban számos konfliktust hordoz magában, mint például a marosvásárhelyi fekete március. Az események követése az 1990. májusi első szabad választásokkal zárul.

Székelyföld története hiánypótló munka erényeivel és hibáival együtt. A kötetek olvasása közben feltűnik a szerzők nyelvezete és stílusa közti elté-

rés, amelyet a szerkesztők nem egységesítettek, ez sok esetben zavaró. Helyenként megfigyelhetőek átfedések a témák között, egy-egy esemény ismétlődése szerzőknél, így értékes oldalak lettek elvéve kevésbé ki nem fejtett eseményektől és folyamatoktól. Nem minden esetben történik meg a történeti eseményeknek, folyamatoknak a szélesebb nemzetközi vagy magyarországi kontextusba való ágyazása. Hiányoznak a művészettörténeti tanulmányok, a tárgyi örökség feldolgozása és kielemezése. A gazdasági folyamatok bemutatásakor sok esetben hiányzik az infrastruktúrális beruházások, fejlesztések ismertetése. A helyi közigazgatás fejlődéstörténete, szereplői, kapcsolat-hálózatuk nem minden korszakban van részleteiben kifejtve, sok esetben ennek oka az ilyen jellegű alapkutatások hiánya. Az első világháborúnál a hátszág eseményei, a román betérés gazdasági-társadalmi hatásának kérdésköre talán hely hiánya miatt csak érintőlegesen vannak említve. Helyenként előfordulnak elírások, amelyeket egy javított kiadásban lehet korrigálni. A szerkesztőknek célkitűzései között szerepel egy angol és egy román rövidített változat megjelentetése, amelyben lehetőség van arra, hogy a hibákat, illetve hiányosságokat kiküszöböljék.

A háromkötetes összefoglaló munka minden hiányossága ellenére kiváló alkotás, egy széles körű összefogás, kutatás eredményeként tudott megszületni. A szerzők által felhasznált könyvszet révén talán a legteljesebb Székelyföld történeti bibliográfia állt össze. A történelmet oktatók számára tudományos megalapozottságú segédanyagként lehet tekinteni, amelyet be lehet építeni mind az általános, középiskolai, mind pedig az egyetemi tananyagba. A munka érdeme, hogy eligazít a történelmi múltban, segít a laikusoknak abban, hogy mit érdemes tudni az illető korszakról. Hivatkozási alap mind az egyszerű olvasó, a politikai vagy gazdasági elit, mind a kutatók számára.